

HARMONIZACIJA I KVALITETA NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA KAO POTREBA SAVREMENOG DRUŠTVA

Prof.dr. Enes Huseinagić, email: huseinagic_e@hotmail.com

Aid Haskić MA, email: aid.haskic@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku

Sažetak: Visoko obrazovanje, kao akademsko usavršavanje na nekoj od visokoškolskih institucija (fakulteti, visoke škole, akademije), je složena društvena djelatnost. U savremenom svijetu ono se u sve većoj mjeri oslanja na tekovine uopćenog iskustva i na rezultate relevantnih naučnih istraživanja, što ima za cilj njegovo planiranje, organiziranje, funkcioniranje i unaprjeđivanje. Pri tome nije riječ samo o cjelini djelatnosti univerziteta, već i o svakom njegovom dijelu, svakom njegovom podsistemu. Cilj ovog rada je artikulirati unaprjeđenje nastavnih planova i programa (NPP) ekonomskih fakulteta kroz zadržavanje naučne neovisnosti, ali istovremeno i stvaranja ambijenta za aktivni i odgovorni doprinos razvoju društva u kojem djeluje visoko obrazovanje. Rad se temelji na tezi da visoko obrazovanje, odnosno ekonomski fakultet mora voditi računa o potrebama okruženja, o povećanju akademski obrazovanih građana, osposobljavajući ih za učenje tokom cijelog života. Osnovno istraživačko pitanje u radu je: Kakav NPP trebamo danas kako bi na najbolji način odgovorili potrebama savremenog društva?

Ključne riječi: Visoko obrazovanje, društveni napredak, kvaliteta, globalizacija.

HARMONIZATION AND QUALITY OF CURRICULUM AS A NEED FOR THE MODERN SOCIETY

Abstract: Higher education, as academic training at one of the higher education institutions (faculties, colleges, academies), is a complex social activity. In the modern world, it increasingly relies on the results of the general experience and the results of relevant scientific research, which aims at its planning, organization, functioning and improvement. It is not only about the whole activity of the university, but also about each part of it, to each of its sub-systems. The aim of this paper is to articulate the improvement of the curricula of the Faculty of Economics through the retention of scientific independence, but at the same time creating an environment for an active and responsible contribution to the development of a society in which higher education operates. The work is based on the thesis that higher education, that is, the Faculty of Economics must take into account the needs of the environment, the increase of academically educated citizens, training them for lifelong learning. The basic research question in the paper is: What kind of curricula do we need today to best answer the needs of a modern society?

Key words: Higher education, social progress, quality, globalization

UVOD

Već u XX stoljeću, naročito u njegovim posljednjim desetljećima, sve do danas, razvijeni svijet je postao poligon intenzivnih traganja za alternativnim obrazovnim strategijama, za boljom školom, fakultetom, uspješnijim učenjem, obrazovanjem. Ovaj proces, ne slučajno, koincidira sa općim naučno – tehnološkim progresom, sa ubrzanim promjenama u svim oblastima, sa ekspanzijom masovnih medija i informacija, sa saznanjima da se informacije, znanje, uvećavaju velikom brzinom. Naučna znanja postaju proizvodna snaga i osnovni faktor progresa.

Vrhunska naučna i tehnološka znanja i doprinosi razvoju kulture i umjetnosti univerzitetu daju posebno mjesto u savremenom društvu. Svoj zadatak univerzitet može ispuniti samo

ukoliko ima jasnu predstavu o svojoj misiji u savremenosti. Djelatnosti kojima se bavi, uveliko prevazilaze nacionalne granice i postaju predmet brige cijele planete.

U razvoju sistema visokog obrazovanja ne mijenjaju se svi njegovi konstitutivni dijelovi u svakom momentu ravnomjerno: njegova struktura, međusobni odnosi pojedinih podsistema i dijelova, metode i načini pedagoškog rada, karakter i pravci djelovanja, cilj i zadaci kojima služi taj sistem u cjelini i svaki njegov dio, struktura i karakter pojedinih institucija i ustanova koje sistem obuhvata. Od mladih naraštaja, obrazovnih kadrova, očekuju se novi impulsi koji vode većoj produktivnosti rada, novim tehnologijama, ekonomskoj harmoniji, pravednijim društvenim odnosima i humanističkim vrijednostima.

Utjecaj globalizacije na visoko obrazovanje sve je izraženiji. Naime, nastaje tehničko-tehnološka, ekonomska, politička i društvena povezanost svijeta u jedinstvenu cjelinu. Globalizacija nauke i kulture vodi ka globalizaciji obrazovanja. Glavni izazovi visokog obrazovanja u svijetu su relevantnost, kvaliteta i internacionalizacija. Razvoj ljudskih resursa kao intelektualnog kapitala prevashodan je cilj. U strukturiranju nastavnih planova i programa visokoobrazovnih institucija prednost treba dati sadržajima koji razvijaju intelektualne sposobnosti studenata i pomažu im da racionalno pristupaju tehnološkim, ekonomskim i kulturnim promjenama i različitostima.

Kvaliteta visokog obrazovanja se sastoji od kvalitete nastave, obuke i istraživanja, što podrazumijeva kvalitetu nastavnog kadra i programa, kvalitetu učenja kao posljedicu nastave i istraživanja. Međunarodna saradnja na institucionalnom razvoju visokoškolskih i drugih istraživačkih institucija ima značajnu ulogu u obezbjeđivanju pristupa znanju i omogućavanju što lakšeg transfera (Huseinagić, 2011).

U skladu sa izazovima visokog obrazovanja, sa njegovim ciljnim usmjerenjima, mijenja se i tehnologija obrazovanja. Savremeno visoko obrazovanje se konstituira na idejama o studentu kao aktivnom i kreativnom učesniku procesa obrazovanja, kognitivnom biću. Kultura šutnje, monologa, jednosmjerne vertikalne komunikacije, iscrpila je svoje mogućnosti, njoj se suprotstavlja pedagogija aktivnog učenja, dijaloga, komunikativna pedagogija (Marentić-Požarnik, 2003). Filozofiji i praksi bezličnosti snažno se suprotstavlja personalna pedagogija. Pažnja je usmjerena prema pojedincu, studentu, konkretnom čovjeku, čovjeku koji je aktivan subjekt procesa visokog obrazovanja i na kraju čovjeku određenih fizičkih, psiholoških, obrazovnih, kulturnih, intelektualnih i drugih obilježja. Na taj način, učenje u novim uvjetima dobiva primat nad nastavom. Razbija se iluzija o mogućnosti „prenošenja“, „predavanja“, „davanja“, „dobivanja znanja“. Orijehtacija je usmjerena na tehnologiju stjecanja, osvajanja, vladanja znanjem (Terhard, 2001).

Strukturalistička teorija navodi nas da je pretpostavka uspješnog učenja aktivnost strukturiranja sadržaja nastavnog predmeta. (Bruner, 2000). Da bi se sadržaj učenja mogao shvatiti, naučiti, potrebno ga je adekvatno strukturirati. To se odnosi na sve izvore obrazovnog sadržaja. Uzorci znanja koji su obuhvaćeni nastavnim programom treba da budu odabrani i prezentirani zavisno od niza činilaca kao što su: saznejne mogućnosti studenta i nivo njihovog razvoja.

1. Inovacije u sadržajima nastavnih planova i programa

Nemoguće je pri tako brzom multiplikaciji znanja, koju izaziva savremeni naučno – tehnološki i društveni progres, obezbijediti da sve ostalo, posebno sadržaji nastave/učenja, nastavni predmeti u visokom obrazovanju ostanu nepromijenjeni. Zbog toga prilagođavanje

programskih sadržaja obrazovanja novim zahtjevima i potrebama neminovnost savremenog razvoja. Nastavni planovi se moraju kontinuirano korigirati novim predmetima, a tradicionalna predmetna područja novim sadržajima (Marsh, 1994).

Naravno, sva postojeća znanja se ne mogu „trpati“ u nastavne programe, niti u njima zadržavati. Obzirom da kumulativno gomilanje sadržaja nastavnih programa nije moguće, kao što nije prihvatljivo ni zapostavljanje važnijih znanja, te se „izlaz“ iz ovakve situacije traži u rasterećivanju programa od suviše faktografije i usmjeravanju na ključne, fundamentalne sadržajem, odnosno na suštinska, bazična znanja, odnosno fundamentalni sadržaji. S druge strane, visoko obrazovanje se danas smatra osnovnim pokretačem sveukupnih promjena u društvu na globalnom nivou, te je stoga neophodno pristupiti harmonizaciji nastavnih planova i programa. Međunarodni kontekst obrazovanja danas se može opisati kao gusta mreža različitih politika, programa i inicijativa. Međutim globalno prihvaćanje ideja i njihovo uključivanje u zajedničke programe doprinosi ostvarenju zajedničkih ciljeva čovječanstva.

2. Analiza nastavnih planova i programa na Ekonomskim fakultetima u Bosni i Hercegovini

Analizirano je ukupno 11 visokoškolskih ustanova na teritoriji BiH. U analizi su posmatrani Ekonomski fakulteti sa sljedećim smjerovima: menadžment i organizacija, poslovni menadžment, menadžment preduzeća, poslovna ekonomija, menadžment i poduzetništvo, menadžment, menadžment malih i srednjih preduzeća, biznis. Od ograničenja tokom ove analize važno je istaknuti: nejednak broj godina trajanja prvog ciklusa studija (trogodišnji i četverogodišnji) modeli: 3+2 i 4+1.

Tabela 1. Pregled nastavnih planova i programa I (prvog) studija na Ekonomskim fakultetima u Bosni i Hercegovini

NAZIV PREDMETA	NAZIV OBRAZOVNE INSTITUCIJE											
	EKONOMSKI FAKULTET TRAVNIK U	EKONOMSKI FAKULTET U SARAJEVU	EKONOMSKI FAKULTET U ZENICI	EKONOMSKI FAKULTET U BANJA LUCI	EKONOMSKI FAKULTET U TUZLI	EKONOMSKI FAKULTET U MOSTARU	EKONOMSKI FAKULTET “DŽEMAL BIJEĐIĆ”	EKONOMSKI FAKULTET U BIHAĆU	VISOKA POSLOVNO TEHNIČKA ŠKOLA DOBOJ	FAKULTET ZA MENADŽMENT I POSLOVNU EKONOMIJU TRAVNIK	FAKULTET POSLOVNE EKONOMIJE SVEUĆ “VITEZ”	
	I CIKLUS (MODEL: 3+2 i 4+1)											
	Menadžment/Osnovi poslovnog	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+

XVI MEĐUNARODNA KONFERENCIJA
 EKONOMSKO/ PRAVNO/ KOMUNIKACIJSKI ASPEKTI ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I
 HERCEGOVINU U PROCESU PRISTUPA EVROPSKOJ UNIJI
 XVI INTERNATIONAL CONFERENCE
 ECONOMIC / LEGAL / COMMUNICATION ASPECTS OF THE WESTERN BALKANS COUNTRIES WITH SPECIAL EMPHASIS ON BOSNIA
 AND HERZEGOVINA IN THE PROCESS OF INTEGRATION TO THE EUROPEAN UNION
 15.-16. Decembar/December 2017.

menadžmenta											
Strateški menadžment	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
Organizacija preduzeća/Organizacija	+	+	+	+		+	+	+			+
Vodstvo/Leadership		+		+							
Menadžment ljudskih resursa (potencijala)	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
Međunarodni menadžment		+	+								
Poslovno odlučivanje		+	+			+	+				+
Korporativno upravljanje			+			+	+				+
Menadžment malih i srednjih preduzeća		+	+	+	+				+		+
Krizni menadžment		+		+							
Organizacijsko ponašanje		+		+			+		+		
Preduzetništvo			+	+	+	+	+	+			
Upravljanje (menadžment) kvalitetom	+		+	+	+						
Upravljanje (menadžment) projekta	+		+	+	+	+	+	+	+		
Poslovna etika	+			+		+		+			+
Preduzetništvo u javnom sektoru				+							
Međunarodni biznis				+							
Ekonomika javnog sektora				+							
Operacioni menadžment					+						
Rizik menadžment i osiguranje					+						
Menadžerske i poduzetničke vještine					+						
Poslovna inteligencija						+					
Poslovna analiza/Analiza poslovanja pred.	+					+	+				
Vještine prodaje i pregovaranja						+		+			
Menadžment investicija	+						+				+
Upravljanje prodajom								+			
Digitalni marketing								+			
Porodični biznis u turizmu								+			
Ponašanje potrošača	+							+			
Upravljanje markom								+			
Menadžment znanja								+			
Direktni marketing								+			
Preduzetničko planiranje								+			
Istraživanje tržišta									+		
Menadžment javnog sektora									+		
Logistički menadžment	+										+
Savremeni menadžment											+
Psihologija menadžmenta											+
Benchmarking	+										
Menadžment trgovinskih preduzeća	+										
Preduzetničko projektovanje	+										

izvor: autori

Tabela 2. Pregled smjerova I (prvog) ciklusa studija na Ekonomskim fakultetima u Bosni i Hercegovini

NAZIV SMJERA	NAZIV OBRAZOVNE INSTITUCIJE										
	EKONOMSKI FAKULTET TRAVNIK U TRAVNIKU	EKONOMSKI FAKULTET U SARAJEVU	EKONOMSKI FAKULTET U ZENICI	EKONOMSKI FAKULTET U BANJA LUCI	EKONOMSKI FAKULTET U TUZLI	EKONOMSKI FAKULTET U MOSTARU	EKONOMSKI FAKULTET "DŽEMAL BIJEĐIĆ"	EKONOMSKI FAKULTET U BIHAĆU	VISOKA POSLOVNO TEHNIČKA ŠKOLA DOBOJ	SVEUČILIŠTE "VITEZ" FAKULTET POSLOVNE	FAKULTET ZA MENADŽMENT I POSLOVNU EKONOMIJU U TRAVNIKU
I CIKLUS (MODEL: 3+2 i 4+1)											
Finansijski menadžment		+									
Marketing menadžment		+			+	+		+			
Menadžment informacionih tehnologija		+									
Menadžment i organizacija		+									
Računovodstvo i revizija		+		+	+		+	+			
Makrofinansijski menadžment		+			+						
Evropske integracije		+									
Industrija bankarstva i osiguranja	+	+									
Menadžment preduzeća			+								
Računovodstveno finansijski menadžment			+								
Finansijsko upravljanje, bankarstvo i osiguranje				+	+						
Međunarodna ekonomija i poslovanje		+		+			+				
Poslovna analitika		+									
Menadžment i preduzetništvo				+	+			+			
Kvantitativne analize				+							
Poslovna informatika	+			+		+	+				+
Menadžment					+	+	+				+
Poslovne i javne finansije					+						
Poslovanje javnog sektora					+						
Elektronsko poslovanje					+						
Računovodstvo i finansije						+		+		+	
Menadžment malih i srednjih preduzeća							+				
Bankarstvo i finansije							+				
Biznis								+			

Menadžment i marketing u turizmu		+						+			
Poslovna ekonomija	+								+		+
Tehnički menadžment									+		
Bezbjedosni menadžment									+		
Računarstvo i informatika									+		
Poduzetnički menadžment										+	
Menadžment u bankarstvu i osiguranju											+
Menadžment u turizmu i hotelijstvu											+
Poslovna psihologija											+
Finansije, računovodstvo i revizija	+										
Marketing i trgovina	+										
Turizam i hotelijerstvo	+										
Poslovni menadžment	+										
Preduzetništvo i samozapošljavanje	+										
Menadžment u obrazovanju	+										
Menadžment u zdravstvu	+										
Finansijska tržišta, instrumenti i institucije	+										

izvor: autori

Tabela 3. Komparacija nastavnih planova i programa sa zemljama okruženja

NAZIV PREDMETA	NAZIV OBRAZOVNE INSTITUCIJE			
	EKONOMSKI FAKULTET TRAVNIK U TRAVNIKU	EKONOMSKI FAKULTET U ZAGREBU	EKONOMSKI FAKULTET U BEOGRADU	EKONOMSKI FAKULTET U LJUBLANI
I CIKLUS (MODEL: 3+2 i 4+1)				
Menadžment ljudskih potencijala	+	+	+	+
Upravljanje poslovnim procesima		+		+
Menadžerske vještine		+		
Korporativno upravljanje	+	+		
Kompenzacijski menadžment		+		
Dizajniranje organizacije		+		
Organizaciono ponašanje		+		+
Upravljanje lancima dobave		+		
Menadžment	+	+	+	+

Vodstvo		+		
Međunarodni menadžment		+	+	
Menadžment integracijskih procesa		+		
Menadžment profitnih centara		+		
Menadžment promjena		+		+
Društvena odgovornost preduzeća	+	+		
Razvoj organizacije		+		+
Poslovna sigurnost		+		
Poslovna strategija		+		
Strateški menadžment ljudskih resursa		+		
Strateški menadžment	+		+	+
Organizacija preduzeća	+		+	
Upravljanje organizacionim promjenama			+	
Trgovinski menadžment			+	
Menadžment kvaliteta	+		+	+
Teorija odlučivanja			+	+
Menadžment projekata	+		+	+
Preduzetništvo			+	+
Upravljanje informacionim sistemima			+	
Operacioni menadžment				+
Poslovno okruženje				+
Poslovno komuniciranje	+			+
Analiza poslovanja	+			+
Menadžment znanja				+

izvor: autori

Cilj navedne analize je da se izvrši komparacija nastavnih planova (programa) i smjerova na Ekonomskim fakultetima u Bosni i Hercegovini na I (prvom) ciklusu studija. Metodologija koju smo koristili prilikom izrade analize sa sastoji od posmatranja web stranica Ekonomskih fakulteta, ne u smislu posmatranja tehničkog dijela web stranica nego u dijelu koji se odnosi na nastavne planove (programe) i smjerove na pojedinim fakultetima. Prije svega važno je istaknuti nedavno istraživanje prvođeno od strane španjolske istrživačke institucije (Spanish National Research Council, CSIC) Webmetric koja ocjenjuje i rangira visokoškolske ustanove. U istraživanju koje je obavila navedena institucija analizirane su ukupno 59 visokoškolske institucije koje djeluju na teritoriji Bosne i Hercegovine.¹⁶⁵

Za razliku od ostalih rang-ljestvica, Webometrics je fokusiran na ocjenjivanje posvećenosti institucije svojoj vidljivosti na webu. Ovdje ne treba krivo shvatiti da Webometrics ocjenjuje web-dizajn i upotrebljivost samih web-stranica visokoškolskih ustanova, jer to nije cilj ni područje bavljenja baze Webometrics, nego se ova rang-ljestvica bavi mjerenjem utjecaja i značenja pojedine visokoškolske ustanove koji se ostvaruje preko web-mreže. Kao glavni cilj baze Webometrics navedeno je promoviranje objavljivanja preko weba, a zatim potpora inicijativi otvorenog elektroničkog pristupa znanstvenim publikacijama i drugim akademskim materijalima. Webometrics primjenjuje način izračuna ranga s pomoću kompozitnog indeksa koji čini više varijabli. Izbor varijabli temelji se na istraživanjima u području cybermetrije. Uz manju modifikaciju tijekom godina, danas Webometrics izračunava rang visokoškolske ustanove s pomoću četiri pokazatelja (varijabli) grupirana u dvije skupine ili komponente: vidljivost i aktivnost.

¹⁶⁵ <http://www.webometrics.info/en/Europe/Bosnia%20and%20Herzegovina%20> (datum pristupa 20.11.2018)

Komponenta vidljivost web-sjedišta visokoškolske ustanove izražava se s pomoću varijable nazvane "utjecaj" (eng. Impact). Utjecaj visokoškolskih ustanova mjeri se brojem vanjskih poveznica (linkova) na tu visokoškolsku ustanovu. To znači da što više vanjskih institucija ima poveznice na neku visokoškolsku ustanovu, to je veći utjecaj te visokoškolske ustanove na njenu okolinu. Vanjske poveznice čine određeni "virtualni referendum", institucionalni prestiž, akademsku uspješnost, vrijednost informacije i korisnost usluge. Ponder te komponente čini 50 % u ukupnom izračunu ranga.

Komponenta aktivnosti donosi drugih 50 % utjecaja, a sastoji se od triju varijabli: prisutnost, otvorenost i izvrsnost. Do jula 2015. svaka od tih triju varijabli imala je jednaki ponder, koji je iznosio trećinu 50 %, a u julu 2015. tih 50 % utjecaja dijeli se na prisutnost (10 %), otvorenost (10 %) i izvrsnost (30 %).

U našoj analizi smo analizirali 11 visokoškolskih ustanova od ukupno 59 koje djeluju na teritoriji Bosne i Hercegovine. Posebna pažnja je posvećena smjerovima koji postoje na ovim visokoškolskim ustanovama. Konstatujemo da na 11 Ekonomskih fakulteta u Bosni i Hercegovini postoji ukupno 41 smjer.

Od ukupno 41 – og smjera: 2 smjera (računovdstvo i revizija, poslovna informatika) egzistiraju na 5 visokoškolskih ustanova, 2 smjera (marketing i marketing menadžment) na 4 visokoškolske ustanove, 4 smjera (poslovna ekonomija, menadžment i preduzetništvo, međunarodna ekonomija i poslovanje, računovdstvo i finansije) na 3 visokoškolske ustanove, 4 smjera na 2 visokoškolske ustanove. Od preostalog broja smjerova ukupno 26 određen broj u svojim nastavnim planovima i programima sadrži po jedna visokoškolska ustanova (to čini 63,41 % od ukupnih smjerova). Iz navedenog jasno je uočiti da ne postoji smjer koji jednako egzistira na svim ustanovama. Dva smjera od ukupno 41 (4,87%) pod istim ili sličnim nazivom egzistiraju na 5 visokoškolskih ustanova. Sve navedeno aludira na šarolikost nastavnih planova (programa) i smjerova na Ekonomskim fakultetima i poslovnim školama u Bosni i Hercegovini. Od ukupno 41-og nastavnog predmeta na sljedećim smjerovima: menadžment i organizacija, poslovni menadžment, menadžment preduzeća, poslovna ekonomija, menadžment i poduzetništvo, menadžment, menadžment malih i srednjih preduzeća, biznis najmanje 5 zajedničkih predmeta se nalazi u NNP na 8 visokoškolskih ustanova (19,51 %) dok manje od 5 zajedničkih predmeta se nalazi u NNP na 33 visokoškolske ustanove (80,49 %). Ova analiza predstavlja kratak uvid kompracije nastavnih planova (prgrama) i smjerova ali može poslužiti kao prvi korak prepoznavanja problema i definisanje narednih koraka u cilju dobivanja detaljnije analize. Iz analize se također može zaključiti da svaka visokoškolska ustanova definiše nastavne planove i programe prema svome izboru. U tome im značajno "pomaže" složenost obrazovnog sistema u BiH (12 ministarstava obrazovanja). Uz to je nepohodno dodati i duplirana ministarstva. Velika diferenciranost nastavnih planova (programa) i smjerova može predstavljati veliko ograničenje prilikom razmjene studenata i prelaska sa jedne u drugu visokoškolsku ustanovu. Strategija diferencijacije (različitosti) bi se mogla posmatrati sa aspekta povećanja kvaliteta obrazovanja umjesto pokretanja novih smjerova (predmeta).

3. ZAKLJUČAK

Poznato je da najrazvijenije i najbogatije zemlje svijeta imaju najbolje obrazovne sisteme. Ljudi što su obrazovaniji, to je manje vjerovatno da će biti siromašni. U skladu sa tim nije moguće definirati bilo koji reformski proces, koji ima za cilj smanjenje siromaštva, bez dijela koji se odnosi na reformu obrazovanja.

Do 2020. godine, europsko visoko obrazovanje imat će značajan doprinos u kreiranju Europe inovativnog i kreativnog znanja. Suočena sa izazovima starenje populacije, Europa može uspjeti u ovom nastojanju samo ukoliko poveća talente i kapacitete svih svojih građana, kao i ukoliko se potpuno uključi u proces cjeloživotnog učenja i uopće u veće učešće u visokom obrazovanju.

Naše društvo se trenutno suočava sa posljedicama globalne finansijske i ekonomske krize. U cilju ekonomskog oporavka i razvoja, dinamično i fleksibilno europsko visoko obrazovanje će težiti inovaciji koja će se zasnivati na povezanosti obrazovanja i istraživanja. Istraživanje koje je provedeno u ovom radu a odnosi se na usaglašenost planova i programa Bosne i Hercegovine, zemalja regije i zemalja u Evropskoj uniji pokazuje da visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini nije harmonizirano prema Bolonjskom procesu.

Naime, proces mijenjanja, odnosno unaprjeđenja nastavnih planova i programa je složen, dugotrajan proces. Iz prezentiranih rezultata može se vidjeti da je potpuno zanemaren naučno-istraživački rad kao dio obrazovnog procesa. Istina ne postoji zakonski okvir koji regulira ovaj važan dio obrazovnog procesa. Nepostojanje preciznih obrazovnih standarda, nastavni planovi i programi neprilagođeni su zahtjevima Europske zajednice, nastavni planovi i programi su “neosjetljivi” na problem potrebe razvoja svijesti o očuvanju okoliša, neadekvatna veličina obrazovnih institucija, programi obrazovanja nisu inovirani više od jedne decenije, nedostaje odgovarajuća infrastruktura za učenje i usvajanje znanja itd., sve su to problemi sa kojima se suočava visoko obrazovanje u BiH.

Naravno da je neophodno izvršiti reformu nastavnih planova i programa i naučno-nastavnog procesa, obezbijediti uvjete za stabilno funkcioniranje postojeće akademske mreže, razvoj informatičke naučno-istraživačke infrastrukture i uvezivanje univerziteta sa akademskom zajednicom na nivou BiH pa onda Europe i svijeta.

Literatura

- [1] Bruner, Dž. 2000. *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Eduka
- [2] Huseinagić, E. 2011, *Menadžment u obrazovanju*. Tuzla, PrintCom, d.o.o.
- [3] Marentič-Požarnik, B. 2003. *Psihologija učenja in pouk*. Ljubljana: Državna Založba Slovenija.
- [4] Marsh, J.C. 1994. *Kurikulum*. Educa, Zagreb.
- [5] Terhard, E. 2001. *Metode poučavanja i učenja*. Educa, Zagreb.
- [6] <http://www.webometrics.info/en/Europe/Bosnia%20and%20Herzegovina%20>